

MIGLĖ MILIŪNAITĖ

Lietuvos kultūros tyrimų institutas, Lietuva
Lithuanian Cultural Research Institute, Lithuania

FILOSOFINIŲ NUOSTATŲ IR RELIGINĖS MUZIKOS PATIRTIES KONFLIKTAS ŠV. AUGUSTINO „IŠPAŽINIMUOSE“

Reconciling St. Augustine's Philosophical Approach
and His Experience of Religious Music in "Confessions"

SUMMARY

The article examines the inconsistencies between St. Augustine's rational reflection on music, as inherited from the Platonic tradition, and his authentic experience of chanting, as described in the *Confessions*. Drawing on the theories of A. Dihle, the analysis attempts to show that while Augustine presents an ontological perspective on music and develops it in his theoretical treatises, in his practical considerations he does not try to fit the religious experience into an ontological frame of thinking, but uses another, psychological way of speaking. The article discusses, first, the assumptions found in the Platonic tradition of music and its influence on Augustinian reflections, second, Augustine's ambivalence and interpretations of this ambivalence by contemporary researchers, and third, the limits of the Platonic conception and the importance of emotions for religious experience.

SANTRAUKA

Straipsnyje nagrinėjamas vidinis šv. Augustino konfliktas tarp teorinių nuostatų, perimtų iš platonizmo muzikos teorijos tradicijos, ir krikščioniškosios giedojimo praktikos patirties, aprašytos *Išpažinimuose*. Prieštaravimai interpretuojami remiantis A. Dihle'io teorija, kad Augustino filosofijoje įvyko lemiamas mąstymo slinktis nuo ontologinio prie psichologinio požiūrio į kultūrą. Pirmoje straipsnio dalyje trumpai apžvelgiamos muzikos poveikio sielai prielaidos platonizmo tradicijoje ir jos atspindžiai Augustino ankstyvuosiuose raštuose. Vėliau aptariamas Augustino ambivalentiškumas ir jo muzikos sampratos raidos interpretacijos. Trečioje dalyje siekiama parodyti, kad autentiškai patirdamas muzikos poveikį sielai, Augustinas susiduria su platoniškosios sampratos ribotumu ir religinės patirties aprašymuose atskleidžia jausminių išgyvenimų svarbą.

RAKTAŽODŽIAI: šv. Augustinas, krikščioniškas giedojimas, platonizmas, Albrechtas Dihle'is, *Išpažinimai*.

KEY WORDS: St. Augustine, Christian chant, platonism, Albrecht Dihle, *Confessions*.

PLATONIŠKOSIOS MUZIKOS TEORIJS TRADICIJOS ATSPINDŽIAI AUGUSTINO RAŠTUOSE

Platoniškosios muzikos teorijos tradicijos pagrindu tapusi sferų harmonijos teorija ankstyviausiai aprašoma Aristotelio traktate *Apie Dangų* (290b15-25). Čia aiškinama, kad dideliu greičiu judantys dangiškieji kūnai turi skleisti intensyvius garsus; šie kūnai, vieni nuo kitų nutolę tam tikru atstumu, turi muzikinio konsonanso skaitinę išraišką, taigi skleidžia harmoningus sąskambius. Tame pačiame veikale Aristotelis abejoja, kad sferų harmonija, be matematinės, turi ir akustinę išraišką. Jis kritikuoja pitagorininkų mokyklos teiginius ir prieina prie išvados, kad žmogui dangiška muzika negali būti girdima, nes, pasak jo, nėra jokios kūnus užgaunančios jėgos, todėl nėra ko ir girdėti¹. Tačiau platonizmo tradicija ėjo kitu keliu ir bandė savaip pagrįsti skambančios dangiškos harmonijos fenomeną.

Remdamiesi pamatine prielaida, kad dangiška muzika preegzistuojanti, reali ir atkartojama, tačiau negirdima dėl žmogaus prigimties ribotumo², neoplatonikai³ teigia, kad vienintelis Pitagoras, „būdamas anapus kūno, girdėjo melodingą sferų harmoniją“ ir dėl „savo panašumo į dievą“ atkartoją ją žemiškosiomis dainomis ir instrumentais (Iamblichas, *Apie Pitagoro gyvenimą* XV 65). Jų manymu, muzika, atliekama Pitagoro išdėstytais skaitinių santykių principais, turi gydomąjį poveikį sielai, o gebėjimas ją girdėti ir sielos būklė priklauso vienas nuo kito: dangiškos muzikos mėgdžiojimas daro tiesioginę įtaką dorybingumui ir individas, pasiekęs tobulumą, pats pradeda girdėti sferų harmoniją ir grįžta į

būklę iki „nuopuolio“. Numanomas muzikos ir sudievėjimo sąryšingumas bei girdimos muzikos, kaip kosmoso tvarkos imitacijos, samprata leidžia teigti spekuliatyvios, matematinės muzikos viršenybę girdimos muzikos atžvilgiu, taigi muzikos tinkamumo bei grožio vertinimas priklauso nuo atitikimo proporcingumo kriterijams, o orientuota į kūniškus ar jausminius išgyvenimus muzika laikoma nederama ir kreipianti nuo *telos*.

Tokios sampratos įtaką tyrinėtojai atpažįsta šv. Augustino samprotavimuose, ypač ankstyvuosiuose. Veikale *Apie tvarką* (386) Augustinas tiesos ieško eidamas filosofijos keliu, kuriame laisvieji menai būtini siekiant tikrosios laimės (*Apie tvarką* II, 9, 26). Augustinas karjeros pradžioje projektuoja visiems laisviesiems menams skirtą veikalų seriją, iš kurių pavyksta parašyti tik du, vienas jų – *Apie muziką*. Čia Augustinas kuria savotišką dvasios kilimo metodą: pirmąsias penkias knygas jis rašo „ne dėl ko kito, o jausdamas pareigą suteikti intelektualiams skaitytojams laipsnišką kilimą nuo pasaulietinės literatūros Dievo link“ (Jacobsson 7, Cutino 1997). Šeštojoje veikalo knygoje – ryškūs negirdimos muzikos sampratos bei girdimos muzikos, kaip susiliejimo su dieviškąja tvarka, atspindžiai. Augustinas išskiria penkias ritmų rūšis, kurios nuo svarbiausios iki mažiausios svarbios išdėstomos tokia tvarka:

1) Sprendžiantieji ritmai (*numeri in naturali iudicio sentiendi; Apie muziką* VI 16.9-21), atliekantys teisėjo vaidmenį, – jie leidžia atpažinti ritmingus

ir atmesti nedarnius sąskambius. Šis sprendimas, kylantis iš prigimties, sieloje yra nepriklausomai nuo to, ar garsas tuo metu skamba, ar ne. Vėliau (VI 58.13-16) išskiriamos dvi jų kategorijos: kai sprendžiama patiriant juslinį malonumą (*sensuales*) ir ritmiškus santykius vertinant protu (*iudiciales*). Viršesne laikoma pastaroji.

- 2) Atliekami ritmai (*progressores*; ten pat: VI 14,7-16,1), aptinkami giedančiojo pastangoje ir veiksmė.
- 3) Girdimi ritmai (*occursores*; ten pat: VI 10,15-14,6), esantys klausos joslėje.
- 4) Atsimenami (*recordabiles*; ten pat: VI 16,2-8) ritmai, kurie yra atmintyje.
- 5) Skambantys (*sonantes*; ten pat: VI 10.8-14) ritmai, kurie yra pačiame garse.

Iš šios ritmų hierarchijos matyti prieš tai aptartos platonizmui būdingos mąstymo apie muziką prielaidos. Nors skam-

bantieji ritmai jusliniam pažinimui turi lemiamą reikšmę, Augustinas laiko juos mažiausiai reikšmingais ir pabrėžia mąstomųjų ritmų, ypač sprendžiančiųjų, kurie sieloje egzistuoja iš prigimties, o ne pažinimo (ten pat: VI 2.3, 12-15) nepriklausomybę ir įvairiopa viršenybę: mąstomieji ritmai, esantys sieloje, valdo garsą⁴, kylantį iš kūno. Be to, svarstyme pabrėžiama, kad visos ritmų rūšys gali egzistuoti nepriklausomai nuo skambančiųjų. Traktate Augustinas lieka ištikimas racionalizmui, teigdamas, jog malonumas klausantis kyla dėl to, kad muzikoje glūdintis proporcingumas yra dieviškosios meilės aidas, taigi muzika suvienija kūriniją su kosmine harmonija ir, kaip dialogą apibendrina Augustino teologijos bei garsinės kultūros tyrinėtoja Carol Harrison, „muzika kyla iš Dievo ir gražina mus Dievop“ (Harrison 2019: 43).

AUGUSTINO AMBIVALENTIŠKUMAS IR JO INTERPRETACIJOS TYRINĖJIMŲ KONTEKSTE

Tačiau vėlesniuose Augustino raštuose matome požiūrio į laisvuosius menus, o kartu ir į muziką, pasikeitimą. Pirmiausia jį aptinkame šeštosios *De musica* knygos įvade, kur ankstesnis darbas apibūdinamas vaikiškumo, pigumo, niekniekio epitetais (*De Musica* VI, 1)⁵, bei dešimčia metų vėliau rašomuose *Išpažinimuose*, kuriuose kritiškai žiūrima į laisvuosius menus, taip pat aprašoma giedojimo partitės bei reikšmė dvasiniam gyvenimui.

Išpažinimuose išryškėja požiūrio į muziką ambivalentiškumas: viena vertus, Augustinas nori likti ištikimas racionaliajai muzikos sampratai ir menkina girdimos muzikos reikšmę bei patiriamą

malonumą, o antra vertus, susidurdamas su naujomis giedojimo praktikomis, patiria stiprų jausminį atliekamos muzikos poveikį sielai ir pripažįsta, kaip pažymėjo C. Harrison, „emocinio intelekto“ (Harrison 2019: 107) buvimą ir svarbą. Tyrinėtojai išvelgia Augustino prieštaravimus:

- tarp teorinių svarstymų (pavyzdžiui, prieš tai aptartame *Apie muziką* fragmente), kuriuose pabrėžiama nekinatamos, dangiškosios muzikos viršenybė girdimosios atžvilgiu ir girdimosios muzikos patirties, *Išpažinimuose* aptinkamos itin reikšmingais religinių išgyvenimų momentais;

- tarp klausos malonumo keliamo pavojaus (paveldėto iš platonizmo tradicijos) ir kartu pripažįstamos teikiamos naudos;
- raginimo susitelkti į tekstą labiau nei į giedojimą (pavyzdžiui, dešimtojoje knygoje Augustinas prisipažįsta, kad „<...> kai su manimi nutinka taip, kad mane labiau sujaudina giedojimas negu tai, kas giedama, prisipažįstu, kad nusidedu ir kad esu vertas bausmės, ir tada stengiuosi nesiklausyti giedančiojo“, ten pat: X, 33, 50) ir giedojimo be žodžių „negalint išsakyti neišsakomų dalykų“ (ten pat: XII, 6, 6).

Susiduriant su autoriaus nevienareikšmiu požiūriu, tyrinėjimų kontekste dominuoja dvi pagrindinės jo vertinimo kryptys, kurias taikliai apibūdino Erikas Kenyonas (Kenyon 2019: 226). Pirmieji muzikos sampratą skleidžia remdamiesi vidine Augustino raida (*developmentalists*) ir teigia, kad klasikinis optimizmas pamažu blėsta ir jį pakeičia krikščioniškoji teologija, o antrieji veikiau išvelgia

pastovumą (*continualists*) ir jį grindžia platoniškosios ir krikščioniškosios tradicijų sinteze arba krikščioniškąja malonės doktrina, ją atpažindami net ir ankstyvuosiuose raštuose. Pirmieji kritikuojami dėl pernelyg ryškaus spekuliatyviosios ir praktinės muzikos atskyrimo tekstų korpuse – išryškinant krikščioniškosios ir platoniškosios sampratų opoziciškumą nepaaiškinama, kodėl racionalistinių muzikos apmąstymų esama ir vėlyvuosiuose Augustino raštuose ir jų galutinai ir aiškiai neatsižadama. Antroji pozicija, kuriai ryškiausiai atstovauja C. Harrison 2019 m. tyrimas, stengiasi pabrėžti pastovumą ir parodyti, kad ne malonumo menkinimas ir ne pitagoriatiškasis susitelkimas į skaičių, o užgimstanti krikščioniškoji teologija yra *De Musica* ir vėlesnių raštų „variklis“. Šio tyrimo kritika ta, kad viena vertus, autorė pervertina Augustino autonomiškumą neoplatoniškosios tradicijos atžvilgiu, o antra vertus, klausimas, koku būdu malonė susieja prieštaravimus tarpusavyje, vis dėlto nėra iki galo atsakytas.

VIDINIS AUGUSTINO KONFLIKTAS A. DIHLE'IO TEORIJOS KONTEKSTE

Šią komplikuoatą požiūrių visumą straipsnyje siūloma persvarstyti platesniame, Dihle'io aprašytame Augustino mąstymo specifikos kontekste. Savo knygoje *The Theory of Will in Classical Antiquity* (1982) autorius teigia, kad vėlyvosios antikos filosofinėje ir religinėje mąstysenoje individo sielos išgelbėjimas įvyksta atliekant pažinimo aktą – būtent pažinimo geba atsieja sielą nuo blogio, materialiojo pasaulio sunkumų ir atkuria

dvasinę individo laisvę (Dihle 1982: 100). Sielos išganymas priklauso nuo individo nuolatinio lavinimosi, kurio svarbą aptinkame tiek prieš tai aptartoje neoplatonikų muzikinio lavinimo reikšmės sampratoje, tiek Augustino ankstyvajame požiūryje į laisvųjų menų svarbą. Tačiau Augustino raštuose šiuo klausimu autorius išvelgia ryškų mąstymo pokytį – lemiamą Vakarų tradicijai mąstymo slinktį nuo ontologinio požiūrio į

religiją, etiką ir kultūrą prie psichologinio. Klasikinėje sampratoje sielą gelbsintis pažinimas, anot Dihle'io, „visada nurodo tai, kas egzistuoja objektyviai ir nepriklausomai nuo suvokiančiojo objekto“, o „Augustino malonės doktrina gali būti tinkamai suprasta tik remiantis fundamentaliu įsitikinimu, kad tiesioginis Dievo ir žmogaus sielos ryšys yra aukštesnis ir priklausomas ne nuo objektyviai egzistuojančios būties tvarkos, o nuo jų abiejų valios“ (Dihle 1982: 132).

Aptariamą mąstymo slinktį galima išvelgti ir Augustino požiūryje į muziką. Neoplatoniškojoje sampratoje dangiškosios muzikos egzistavimas nepriklauso nuo individo, o Augustino tekstų korpusė, nors ir pripažįstama tam tikrų muzikos dėsnių nekintamybė ir nepriklausomybė individo atžvilgiu, objektyvus pažinimas mažiau svarbus. Už objektyvią muzikos tvarką svarbesnis Augustinui pasirodo Dievo ir žmogaus ryšio abipusiškumas, muzikos kontekste pasireiškiantis jausminiams išgyvenimams teikiama svarba.

Įvairiais kūrybos laikotarpiais muzikos tema Augustinas kalba tarsi dviem registrais – vieną būtų galima pavadinti filosofiniu, kai įvairūs muzikos elementai (ritmai, stygos, giesmės skiemenys) nagrinėjami intencionalumą nukreipiant iš subjekto į išorę. Racionalių muzikos svarstymų fragmentų aptinkame Augustino dialoguose (*Apie laisvąjį sprendimą, Apie mokytoją*), veikaluose *Apie krikščionių mokslą, Apie Dievo miestą, Išpažinimuose*. Tokį kalbėjimo būdą gerai iliustruoja, pavyzdžiui, *Apie muziką* fragmentas (priešinamas su *Išpažinimuose* aprašomu jausmų antplūdžiu), kuriame Augustinas

teikia pirmenybę negirdimiems *numerus*, kurių viršenybė juslinių garsų atžvilgiu yra ta, kad jie yra, nepaisant to, ar yra atliekami ir dėl to nėra kintami kaip pats Dievas (*De Musica* VI.17); taip pat *Apie Dievo miestą* VIII knygos (skirtos polemikai su platonikais) fragmentas, kuriame Augustinas teigia, kad kūno ar melodinėse linijose grožis išvelgiamas tik priėmus tokį sprendimą protui, – vadinas, mąstyme privalo būti aukštesnė ir nemateriali atpažįstamų dalykų forma (*Apie Dievo miestą* VIII, 6). Taip pat vertas paminėti *Apie krikščionių mokslą* fragmentas, kuriame, polemizuodamas su kitais Bažnyčios tėvais, Augustinas teigia:

Daug ką užveria ir paslepia ir kai kurių muzikos dalykų neišmanymas. Mat kai kas iš kanklių ir arfos skirtumo visai dailiai atskleidė perkeltinę kai kurių dalykų prasmę, ir ne atsitiktinai mokyti vyrai aiškinasi, ar dešimtstygė arfa turi kokią nors muzikinę dermę, atitinkančią tokį stygų skaičių, ar, jeigu neturi, dėl Įstatymo dekalogo šventesne prasme reikia suvokti patį skaičių „dešimt“ (jei savo ruožtu būtų tiriamas šis skaičius, jį reikia sieti su Kūrėju ir kūrinija), ar dėl aukščiau paaikškintos skaičiaus „dešimt“ reikšmės. <...> [M]es neturime dėl pagonių prietarų bėgti nuo muzikos, jeigu iš jos galime paimti ką nors naudinga Šventojo Rašto supratimui, antra vertus, neturime imtis ir jų teatro paikybių, jei svarstome, kokią dvasinę prasmę turi citara ar vargonai (*Apie krikščionių mokslą* II, XVII, 26-27).

Visai kitoks kalbėjimo būdas pasirodo Augustinui liudijant asmeninius išgyvenimus *Išpažinimuose*. Šį registrą, remiantis A. Dihle'io terminais, galima būtų pavadinti psichologiniu – jam, palyginti su pirmuoju, būdingas atvirkš-

čias, introspekcinis judesys, kada atliekama muzikos patirties savirefleksija. Reikšmingas antrojo registro ypatumas yra ne tik intencionalumo kryptingumas, o atsirandantis Dievo ir žmogaus sielos ryšio abipusiškumas:

Kiek verkiau, [girdėdamas] tavo himnus ir giesmes, smarkiai sukrėstas saldžiai skambančių tavo bažnyčioje balsų! Tie balsai sruvo į mano ausis, tiesa sunkėsi į mano širdį, ir dėl to kilo dievobaimingi jausmai (*affectus pietatis*), tekėjo ašaros, ir gera man buvo su jomis (*Išpažinimai IX, 6, 14*).

Kitaip tariant, kai apie muziką kalbama kaip apie pažinimo objektą, Augustinas pripažįsta matematinės muzikos egzistavimą ir pirmenybę, o lemiamoji mąstymo slinktis atpažįstama tuomet, kai nustojama racionalizuoti jos poveikį sielai – pažinti anapus esančią muziką, tiksliai apibrėžti reikalavimus ir taisykles, taikomas atliekamajai muzikai, iš anksto numatant, kokį poveikį konkreiti dermė ar ritmas turi sielai. Ankstyvajam Augustinui, sekančiam platonizmo tradicija, siekiant palaimingo gyvenimo *telos*, tikslo, svarbiausia individo pastangos. Tačiau, kaip pažymi Augustino teologiją tyrinėjantis Robertas Puchniakas, ilgainiui Augustinas pradeda manyti, kad *telos* nėra privatus reikalas ir nelaiko jo individo pasiekimu (Puchniak 2010: 132). *Telos* pasiekimas brandžiajam Augustinui priklauso nuo sielos ir Dievo ryšio, nuo jų abiejų valios, o ne tik nuo individo pastangų ar atitikimo objektyviai egzistuojančiai būties tvarkai.

Apžvelkime, kaip tokioje perspektyvoje atsiskleidžia prieš tai aptarti Augustino vidiniai prieštaravimai. Pirmiausia atrodo akivaizdu, kad Augustino vidinio konflikto ašis nėra matematinės ir atlie-

kamos muzikos, kaip tokios, konkurencija. Kaip matyti cituotuose fragmentuose, Augustinas nepaneigia matematinės muzikos svarbos ir vėlesniuose veikaluose nuosekliai kalba apie muzikos mokslo teikiamą naudą bandant suprasti kalbą, laiką, Raštų prasmę. Trintį tarp religinės muzikos patirties vertinimo ir filosofinių nuostatų galima aptikti nebent dėl įtartino Augustino požiūrio į stiprius jausminius išgyvenimus ir malonumą, patiriamą pamaldų metu. Tačiau ir šiuo atveju įtampą kelia ne pačių jausminių išgyvenimų buvimas – Augustino sąžinei nerimą kelia valios nesugebėjimas tinkamai jų suvaldyti:

Tačiau mano kūno malonumas, kurio neturi leisti paralyžiuojama dvasia, dažnai apgauna mane, kai jausmas lydi protą ne taip, kad kantriai eitų iš paskos, bet, kadangi jo dėka pelnėsi būti prileistas, tik ir stengiasi užbėgti į priekį ir vadovauti. Taigi tokiu būdu nusidedu nepastebėdamas to ir suprantu tai tik vėliau (*Išpažinimai X, 33, 49*).

Autobiografiniai liturginės muzikos patirties aprašymai parodo veikiau objektyvaus pažinimo ribą, o ne jo konfliktškumą jausminių išgyvenimų atžvilgiu. Aprašydamas savo „išganingą patirtį“ Augustinas nekelia uždavinio ją pagrįsti tuo, kad sielą malonina tobulas proporcijas turintis ir nekintamas *numerus*. Filosofinės nuostatos nuošalėje lieka ir Augustinui svarstant, ar apskritai leistina giedoti bažnyčioje, – jis, užuot svarstęs problemą teoriniame diskurse, prisimena savo asmeninę patirtį, kuri, pasirodo, reikšmingesnė:

Tačiau kai prisimenu savo ašaras, kurias, ką tik atgavęs tikėjimą, liejau klausydamasis bažnytinių giesmių, <...> vėl pri-

pažįstu didelę šio papročio naudą. Taip ir blaškaisi tarp malonumo pavojaus ir išganingos patirties ir, nors ir nepareikšdamas nepakeičiamos nuomonės, vis labiau linkstu pritarti papročiu giedoti bažnyčioje, idant silpnesnė siela ausimis patirto malonumo dėka pakiltų į pamaldumo būseną (*Išpažinimai X, 33, 50*).

Pripažįstant mąstymo slinktį nuo ontologinio požiūrio prie psichologinio, didžiausia įtampa turėtų kilti dėl iš platonizmo tradicijos paveldėto polinkio muzikos poveikį sielai paaiškinti remiantis ontologinėmis ir religinėmis prielaidomis, pretenduojančiomis į visuotinumą. Tačiau tokios įtampos pačiuose Augustino muzikos apmąstymuose neaptinkame – religiškumo požiūriu, tarp neoplatonizmo prielaidų ir jos atspindžių Augustino tekstuose aptinkame

veikiau plyšį, o ne trintį; neoplatonikams muzikos racionalumas ir proporcingumas turi ypatingą reikšmę dėl tikėjimo, kad kosmoso tvarką imituojančios muzikinės pratybos veda sudievėjimo link, o jausminiai išgyvenimai kreipia nuo *telos*. O Augustinas net ir ankstyvuosiuose raštuose nenagrinėja sferų harmonijos ir jos girdėjimo problemos, taip pat nemistifikuoja Pitagoro figūros. Aptardamas pačią muzikos temą, iš šios tradicijos Augustinas perima ne religines prielaidas, bet daugiau racionalųjį jos sluoksnį – *numerus* nekintamumą ir nepriklausomybę juslinės tikrovės atžvilgiu, malonumo kaip proporcingumo rezultato sampratą, o jausminiams išgyvenimams ir religinei patirčiai aptarti kuria autentišką kalbėjimo būdą.

IŠVADOS

A. Dihle'io suformuluotos „mąstymo slinkties“ pagrindu interpretuojant laikomus prieštaraujančiais vienas kitam fragmentus paaiškėja, kad Augustino patiriami jausminiai išgyvenimai neimplikuoja nusigręžimo nuo ankstesnių jo teorinių nuostatų. Augustinas, į muziką žvelgdamas filosofiskai, platonizmo muzikos teorijos tradicijai artimas ir nuoseklus išlieka viename iš dviejų muzikos sampratos sluoksnių – jis pripažįsta negirdimosios muzikos egzistavimą ir jos pažinimo svarbą. Racionalaus sampro-

tavimo apie muziką ribotumas atsiskleidžia asmeniškai patiriant muzikos poveikį sielai krikščioniškoje aplinkoje – užuot bandžius išganingą patirtį „sutaipinti į ontologinį mąstymo rėmą“, pasirodo kitas, jausminius išgyvenimus perteikiantis kalbėjimo būdas, orientuotas į Dievo ir žmogaus ryšio abipusiškumą. Taigi muzikos temos išplitimas į du neprieštarigus registrus parodo, kad Augustino požiūriui būdingas ne mąstymo nenuoseklumas, o dvisluoksniškumas.

Literatūra

Aristotle. *On the Heavens*. Iš senosios graikų k. vertė J. L. Stocks. The Internet Classics Archive. Prieiga per internetą: <http://classics.mit.edu/Aristotle/heavens.1.i.html> [žiūrėta 2022 03 21]

Augustinas Aurelijus. 2013. *Apie krikščionių mokslą*. Iš lotynų k. vertė D. Alekna. Vilnius: Aidai.
Augustinas. 2019. *Išpažinimai*. Iš lotynų k. vertė E. Ulčnaitė, V. Stalioraitytė. Vilnius: Hubris.

- Augustine. 2012. *De Civitate Dei (The City of God): Books VIII and IX*. Kritisinį leidimą parengė ir iš lotynų k. vertė P. G. Walsh. Liverpool: Liverpool University Press.
- Augustinus. 2017. *De Musica*. Kritisinį leidimą parengė M. Jacobsson, įvadą parašė M. Jacobsson ir L. J. Dorfbauer. Berlynas: De Gruyter.
- Dihle Albrecht. 1982. *The Theory of Will in Classical Antiquity*. Berkeley: University of California Press.
- Harrison Carrol. 2019. *On Music, Sense, Affect and Voice*. London: Bloomsbury.
- Iamblichus. 1937. *Iamblichi de vita Pythagorica liber*. Leidimą parengė U. K. Deubner. Leipzig. Prieiga per internetą: <http://stephanus.tlg.uci.edu/Iris/Cite?2023:001:59755> [žiūrėta 2022 03 21]
- Kenyon Erik. 2019. Carol Harrison, "On Music, Sense, Affect and Voice: Reading Augustine", *Theology* 123: 225-227.
- O'Meara Dominic. 2007. Hearing the harmony of the spheres in Late Antiquity, M. Bonazzi, C. Lévy, C. Steel (eds.). *A Platonic Pythagoras. Platonism and Pythagoreanism in the Imperial Age*: 147-161.
- Platonas. 1995. *Timajas. Kritisijos*. Iš senosios graikų k. vertė N. Kardelis. Vilnius: Aidai.
- Puchniak Robert. 2010. Augustine's doctrine of deification, S. Finlan, V. Kharlamov (eds.). *Theosis: Deification in Christian Theology*, Vol. I: 122-133. Princeton: Pickwick Publications.

Nuorodos

- ¹ Manoma, kad priešingą pitagorininkams mokymą galutinai suformulavo ir pagrindė peripatetikas Aristoksenas (375–335), teigęs, kad bet kokio raciolaus samprotavimo apie muziką pamatinė prielaida turi būti pirminė garso partitūra, o ne skaitinė išraiška.
- ² Išsamiau neoplatonikų prielaidos aptariamos Dominico O'Mearos straipsnyje *Hearing the Harmony of the Spheres*, kuriame nagrinėjama, kaip jų tekstuose aiškinamas specifinis Pitagoro gebėjimas girdėti dangišką muziką bei šio gebėjimo svarba žmogaus gyvenimui (O'Meara 2007).
- ³ Įvairūs Pitagoro mokymo aprašymai aptinkami Porfirijo, Makrobijaus, Iamblichio, Proklo raštuose.
- ⁴ Ši samprata atspindi Platono *Timajuje* aprašytą pasaulio sandarą, kurioje kosmoso kūnas sutvarkytas remiantis proporcijomis (*Timajas* 32c).
- ⁵ Kaip reikėtų datuoti ir interpretuoti *De musica* VI knygos įvadą ir pagrindinį tekstą – atskira diskusija, išsamiai aprašyta į kritisinio traktato leidimo Martino Jacobssono įvade. Daugelio tyrinėtojų sutariama, kad ilgainiui mąstytojas laisviesiems menams teikė menkesnę reikšmę dėl savo dvasinės raidos (Jacobsson 2017: 1–10).